

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2020 - Sayı / Issue: 48
Sayfa/Page: 225-252
ISSN: 1302-6879

Hakimiyet-i Milliye'ye Karşı Geliş Hali ve Ona Karşı Oluşan İttifaklar: 27 Mayıs Darbesinde Ordu-Üniversite-Diyanet-Halk İttifakı
Progress Against Hakimiyet-i Milliye and Counter Alliances: Army-University-Religious-People Alliance in the May 27 Coup

• Bekir KOÇLAR*

*Doç. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü,
Van / Türkiye.
Assoc. Prof., Van Yüzüncü Yıl University,
Faculty of Letters, Department of History,
Van / Turkey.
bekirkoclar@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2373-945X

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
15/05/2020
Kabul Tarihi / Date Accepted:
04/06/2020
Yayın Tarihi / Date Published:
30/06/2020

Atrf: Koçlar, B. (2020). Hakimiyet-i Milliye'ye Karşı Geliş Hali ve Ona Karşı Oluşan İttifaklar: 27 Mayıs Darbesinde Ordu-Üniversite-Diyanet-Halk İttifakı. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 48, 225-252

Citation: Koçlar, B. (2020). Progress Against Hakimiyet-i Milliye and Counter Alliances: Army-University-Religious-People Alliance in the May 27 Coup. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, 48, 225-252

Öz

19. yüzyıldan itibaren Türk aydın ve yöneticilerinde yöneten yönetilen ilişkisi üzerinden bir sorgulama ve arayış başlamıştır. Reaya sisteminden vatandaşlık temelli modern manada bir sistem arayışı aslında bizde hakimiyet-i milliye düşüncesinin tarihsel serüvenini ihtiva etmektedir. Bu anlayışı ifade eden uygulamalar, II. Mahmud'dan itibaren zaman zaman sisteme yansıtılmaya başlamıştır. Bu girişimler, tarihsel süreç içerisinde evrilerek kendi içinde geleneğini oluşturmuştur. Bu gelenek, Tanzimat Fermanı'nın ilanı, I. Meşrutiyet'in ilanı, Meclis-i Mebusan'ın açılışı, II. Meşrutiyet'in ilanı, TBMM'nin açılışı ve Cumhuriyet'in ilanı şeklinde işleyiş göstermiştir. Bu süreç aynı zamanda Genç Osmanlılar'dan Cumhuriyet'i kuran kadroya kadar uzanan entelektüel bir çevre üretmiştir. Geleneğin hayata yansıtılması ile birlikte hem düşünce alanında hem de kurumsal manada çelişkiler ve uygulama sorunları meydana gelmiştir. Bu çelişki ve uygulama sorunları hâkimiyet-i milliye düşüncesinden uzaklaşmaları ve onun üzerine inşa edilen rejim işleyişinde sapmalara neden olmuştur. Bu sapmalara en bariz örnek ordunun sisteme sürekli müdahale etmesi yani darbelerdir. Bundan da ilginç bu darbelerin, hâkimiyet-i milliye anlayışı rejim olarak yapılandırılırken onun zinde gücü olması düşünülen siyasi partiler ve üniversiteler tarafından destek görmüş olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Hakimiyet-i milliye, darbe, ordu, siyaset, diyanet, halk

Abstract

From the 19th century onwards, an inquiry and search began over the relationship of the governing and the governed between the Turkish intellectuals and their administrators. The search for a system in the modern sense based on citizenship from the Reaya system actually includes the historical adventure of the idea of domination. Applications expressing this understanding have been reflected in the system from time to time from Mahmud II onwards. These initiatives have evolved within the historical process and formed their own tradition. This tradition was respectively shaped as the declaration of the Tanzimat Edict, the declaration of the 1st Constitutional Era, the opening of the Meclis-i Mebusan, the II. The declaration of the Constitutional Monarchy the opening of the TBMM and the declaration of the Republic. This process also produced an intellectual environment ranging from the Young Ottomans to the staff that established the Republic. Along with the reflection of tradition on life, contradictions and implementation problems have occurred both in the field of thought and in the institutional sense. These contradictions and implementation problems caused them to diverge from the idea of nationality and deviations in the operation of the regime built on it. The best example of these deviations is the military's constant intervention in the system, namely coups. It is also interesting that while understanding of nationality of these coups was being structured as a regime, they were supported by political parties and universities that were thought to have a vigorous power.

Keywords: Domination of the nation, Coup, Army, Politics, Religious, People

Giriş

Hakimiyet-i milliye, siyasal manada halk iradesinin yönetim yetkinliğini elde etmesidir. Türk düşünce hayatında Sultan II. Mahmud'dan itibaren anlam bakımından var olmaya başlayan bu kavram, Milli Mücadele ile birlikte siyasetin olmazsa olmazı haline gelmiştir. Bu kavram, Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkmasıyla başlayan Amasya Tamimi, Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi'nde daha da güçlü bir şekilde dillendirilmiş ve eylemin merkezine oturmuş olup 23 Nisan 1923 tarihinde TBMM'nin kurulmasıyla siyasal manada kurumsal bir hüviyet kazanmıştır.

Tarihsel süreç içerisinde ideolojik olarak gelişen hâkimiyet-i milliye anlayışı, TBMM'nin kuruluşu ile birlikte rejim olarak işlevselleşirken siyasal kültür olarak toplumda karşılık bulabildi mi? Cumhuriyet'in kurumları rollerini hâkimiyet-i milliye anlayışına karşılık gelecek şekilde oynayabildiler mi? sorularına milli iradenin lehine bir cevap verebilmek mümkün değildir.

Bu tarihsel süreçte milli iradeyi iktidara getirmek iddiası ile meydana gelen her eylem bir müddet sonra kimi zaman dış politik

dinamiklerin kimi zaman da iç politik ve toplumsal dinamiklerin olumsuz etkileriyle gittikçe otoriterleşmiştir. Türk siyasi tarihinde bu durumdan kendini kurtarabilmiş ve hâkimiyet-i milliye iddiasını her şeye ve her olumsuz etkiye rağmen sonuna kadar sürdürebilmiş bir iktidar neredeyse yoktur. Bu istikamette yola çıkan iddia sahipleri bir müddet sonra otoriterleşmiştir. Bu otoriterleşme, otoriterleşen iktidarın karşısına başka otoriter unsurları çıkarmıştır. Böylece rejimin birbirini tamamlayan unsurları bu süreçte birbirlerini ötekileştiren rakip güçler haline dönüşmüştür. Bu rekabet daha çok halkın iradesi ile iktidara gelen seçilmiş otoriterler ile ordu etrafında toplanmış elit ve bürokratik güçler arasında gerçekleşmiştir.

Türkiye’de darbeler, halk iradesine dayalı rejimin, çoğunlukçuluğa dayalı bir biçimde otoriterleşmeyle ilgili olarak meydana gelen sapmalarına rejimin kendi kuralları ve refleksleriyle çözüm üretmesine fırsat vermeden ordunun halk iradesine karşı silahlı bir şekilde müdahalesi olarak gelişmiştir. Darbeler daha çok ordu üzerinden tartışılmış ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Diğer bir ifade ile sadece silahlı bir güç olan ordunun eylemi olarak değerlendirilmiştir. Rejimin ve toplumun diğer dinamiklerin mesela üniversitelerin hatta dini ve sosyal tabanların kâh alkışlayarak kâh sessiz kalarak yarattıkları etkiyle eylemdeki rolleri gözden kaçırılmıştır.

Bu meselenin çözümü için elbette bir makale konusundan daha fazla bir çalışma ve araştırma gerekmektedir. Biz bu çalışmada sadece bunlarla ilgili verileri ortaya koyacağız ve milli iradenin iktidara gelişinin ve rejimin bu esasa göre yapılandırılışının 100. yılını kutlarken neden hala milli iradenin iktidar sorunu yaşadığının ipuçlarını tespit etmeye çalışacağız.

1. Darbeyi Milli İradeyle Meşrulaştırmak

Türkiye’deki darbelerin en ilginç yanlarından biri otoriterliği hiçbir zaman ideolojik bir gerçekliğe dayandırmamış olmalarıdır. Otoriterlik bir iddia değildir. Eylem, milli iradeyi koruma üzerinden tanımlanmıştır. Öyle ki darbeyi yapanlara göre darbenin gerekçeleri şunlardır:

1. Hürriyet veya hürriyetsizlik sorunu
2. Cehalet ve geri kalmışlık (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, 030/16/86/4).
3. Demokrasinin içine düştüğü buhran ve yarattığı toplumsal çatışma
4. Siyasal buhran ve yarattığı toplumsal çatışıklığı çözme noktasında ordunun kendine biçtiği rejim koruyuculuğu ve hakemlik rolü (BCA, 030/16/86/4).

5. İktidar partisinin uygulamalarının partizanca bir uygulama olarak değerlendirilmesi ve yarattığı siyasi ve sosyal etkiler.
6. Ekonomik yatırımların plansız ve suistimallere açık olarak yapıldığı öngörüsü
7. Uygulanan mali politikanın hayat pahalılığı yarattığı ve bu politikaların
 - a. Bütün İktisadi Devlet Teşekkülleri ile Devlet işletmelerinde iktidara mensup kimselerle yakınları için lüzumsuz memuriyetler ihdas edilmesi uygulamasını yarattığı
 - b. Bu müesseselerin bütçelerinde ağırlama ve yardım nevinden fasıllar açarak bu fasıllardaki paraları iktidar partisi emrine tahsis edilme uygulamasını doğurduğu
 - c. Yatırımları, iktidar partisinin yüksek komisyonlar almak bahasına kendi adamlarına fahiş fiyatlarla ihale ettirmek suretiyle bunların pahalıya mal edildiği öngörülerini
8. Fikir hayatı üzerine baskı ve basın hürriyetine tahdit koyulduğu öngörüsü
9. Tek parti diktatoryası kurulduğu ve Meclisin meşruluğunu kaybettiği öngörüsü.
10. Demokrasiyi bütün kurumlarıyla yeniden inşa etmek iddiasıdır (BCA 030/16/86/4).

Darbeciler tarafından verilen beyanatlarda darbenin yapılış gerekçeleri ortaya konulurken darbeye hedeflenenler deortaya koyulmuştur. Bu beyanatların hem içeriği hem de sunum şekilleri çok önemlidir. Bu içerik ve sunum siyasal rekabeti çağrıştıran ve temsil yetkinliğini yitirmiş bir çevrenin halk iradesi ile kaybettiği siyasal iktidarı hâkimiyet-i milliye esası üzerine kurgulanan sistemin kurallarının dışına çıkarak elde etme isteğinin yansıması şeklindedir. Sistemin kendi kurallarıyla çözülebilecek sorunlar, bir rejim sorunu haline getirilerek eylem ortaya konulmuş ve tanımlanmıştır. Bununla ilgili olarak 27 Mayıs Darbesi ile iş başına gelmiş hükümetin hedefleri hakkında verilen beyanattaki üslup gayet açık bir delildir. Bu üslubu gösterebilmek amacıyla hükümetin hedeflerini içeren beyanatın diline hiçbir müdahalede bulunmadan vereceğiz. Buna göre;

1. Bütün hizmetlerin halka ve köylümöze en kısa yoldan ve parti mülahazasına yer verilmeksizin eşitlikle ulaştırılması hükümetin başta gelen bir prensibidir. Köyün ve köylünün ihtiyacı olan yol, okul, su, zirai kredi ve diğer ihtiyaçlarının eşitlikle karşılanması için gereken bütün tedbirler alınmaktadır.

2. “Krediler kesilecek” söylentisi doğru değildir. Kredileri kesmek veya başka partiden olanlara kredi vermemek devri artık düşen iktidarla beraber maziye karışmıştır.

3. Evvelce Ziraat Bankası’ndan alınıp da henüz ödenmemiş olan kredilerin ödenmesi hususunda köylümüzün zorlanacağına dair maksadı mahsusla çıkarılmış söylentiler tamamen asılsızdır. Bilakis köylünün istihsal kabiliyetinin ve ödeme gücünün artırılması için lüzumlu olan bütün yardım ve kolaylıklar temin edilecektir.

4. Köylü vatandaşlarımıza “malınız para etmeyecek, alıcı bulamayacaksınız” tarzında yapılmakta olan propagandalar da kasıtlıdır. Hükümetin almakta olduğu esaslı tedbirler sayesinde iç ve dış ticaret hayatımız daha hareketli ve istikrarlı bir safhaya girecektir. Yeni idare bir taraftan yaparken diğer taraftan başka bir şeyi bozmamanın da tedbirlerini beraber almaktadır. Esasen her tedbir ve teşebbüs ilim ve ihtisas adamlarına danışılarak alınmaktadır.

5. 27 Mayıs inkılâbımızın ilk günlerinde halkımızın bankalardaki mevduatı geçici bir zaman için bloke edilmişti. Bu, düşük iktidar mensuplarının iktisap etmiş oldukları gayri meşru servetlerinin kaçırılmasını önlemeye matuf geçici bir tedbirden ibarettir. Nitekim kısa bir müddet sonra bu tedbir kaldırılmış ve bu mevduat tamamen serbest bırakılmış bulunmaktadır.

6. Kasıtlı propagandalardan birisi de; işçilere yapılan sosyal yatırımın kaldırılacağı yevmiyelerin azaltılacağı ve işçiler arasında tensikat yapılacağı söylentileridir. Bunun da hakikatle hiçbir ilgisi yoktur. İşçilerimiz, hükümetin çok yakın alaka duyduğu vatandaşlardır.

7. Halen mevcut olan gecekonduların tapularının iptal edilerek evlerin yıktırılacağı hakkındaki şayialar da asılsızdır. Mevzuat hükümleri dairesinde verilmiş olan tapular alakalı vatandaşa mülkiyet hakkı tanıyan birer senettir. Bunların hiçbir şekilde iptali mevzubahis değildir.

8. Yurdumuza kabul edilmiş olan göçmenlerin geldikleri yerlere iade edilecekleri rivayeti de doğru olamaz. Bağrımıza basmış olduğumuz bu ırkdaşlarımız bizim öz kardeşlerimiz ve vatandaşlarımızdır. Kendilerinin hal ve istikballeri teminat altındadır.

9. “Din elden gidiyor” tarzında vatandaşların dini hisleri üzerinden yapılan şaşkırtıcı ve maksatlı propagandalar hiçbir esasa dayanmamaktadır. Bu propagandalar sadece, düşük iktidarın kendilerine sağladığı gayri meşru menfaatlere bağlı uşak ruhlu

insanların son ümit kaynağıdır. O iktidar ki senelerce bu millete karşı işlediği sayısız günahlarını gizleyebilmek için sözde Müslüman görünerek ve din hamiliği yaptığı hissini vererek halkı aldatmaya çalışmıştır. Bir taraftan mübarek Ramazan ayında mevlit okutup iftar verirlerken öte tarafta içkili kadın âlemleri yapmaktan çekinmemiş ve sonuna kadar Türk milletini aldatacaklarını zannetmişlerdi.

Düşük iktidarın şiarı olan yalancılık, riyakârlık, millet malını çalmak ve partizanlık yoluyla adaletsizlik ve zulüm yapmakla İslam dini hiçbir suretle bağdaşamaz. Müslümanlığın esaslarından olan doğruluk ve adalet yani hakka riayet ve herkese eşit muamele yapmak bugünkü hükümetimizin başta gelen prensibidir. Binaenaleyh bundan sonra da herkes serbestçe Kuran'ını okuyacak, camiye gidecek ve ibadetini yapacaktır. Yalnız, din hiçbir suretle menfaate ve politikaya alet edilmeyecektir. Camilerin bakımları, imarları ve idareleri bundan sonra daha düzenli olarak yürütülecektir.

Radyodaki dini ve ahlaki musahabe saatlerinde din mevzuunda eskisinden daha samimi ve daha salâhiyetli zevat tarafından dinimizin esasatını izah eden konuşmalar yapılmakta ve okutulan mevlitler yayınlanmaktadır.

10. Köylü vatandaşlarımızdan milletvekili seçmek hakkının alınacağı ve seçimlere iştirak ettirilmeyecekleri şeklindeki söylentilerin gerçekte hiçbir ilgisi yoktur. Bilakis inkılâp hükümetinin vazifelendirdiği kıymetli ilim heyeti tarafından hazırlanmakta olan yeni Anayasa ve seçim kanunu projelerinde köylü ve şehirli tefriki yapılmaksızın bütün vatandaşlara milletvekili seçmek hakkı eşitlikle tanınmıştır. Aynı zamanda düşük iktidar devrinde olduğu şekildeki partizanca baskı hareketlerine ve seçim hilelerine son verilmiştir. Bundan sonra vatandaş hiçbir endişeye kapılmaksızın sandık başına gidecek ve yalnız vicdanın sesini duyarak dilediğine oyunu verebilecektir (BCA 030/01/1/10/2).

Darbeciler tarafından ortaya koyulan gerekçeler ve hedefler rejimin kural ve kurulları bağlamında değerlendirildiğinde müdahalesiz çözülemeyecek hususlar olarak görülmemektedir. Kurucu iradenin kurguladığı sistemde hükümet etme şeklinin kaynağı gayet açık olarak milli iradedir. Milli iradenin inisiyatif ile yönetme yetkinliğine ulaşmış bir gücün yarattığı sorunun çözümü ile ilgili kurallar ve kuralları uygulayacak kurullar da yine buna göre oluşmuştur. Bu konuda en yetkin kurum mahkemeler ve sivil inisiyatiflerdir. Mahkemeler iktidarı yasal ölçütler içinde

tutma rolü oynarken sivil inisiyatifler iktidarı demokrasinin kuralları içinde tutar. İktidarın bu kuralların dışına çıkmasına karşılık olarak onu iktidardan indirecek olan irade, milli iradedir. Bunun dışında hiçbir güç onun adına irade koyamaz. Ancak Türkiye’de ordu kendine demokrasiyi koruma rolü vererek demokrasinin gelişmesine engel olmuştur.

Ordunun sahip olduğu rejimi koruma misyonu rejimin değerleri açısından gayri meşrudur. Dolayısıyla ordunun rejime yaptığı müdahale rejimi koruma iddiasıyla gerçekleşse de meşruiyeti yoktur. Bu nedenle darbecilerin yaptıkları eylemin gerekçelerini ve hedeflerini ortaya koyarken yukarıda bahsettiğimiz meşruiyet sorununun farkında olduklarını görmekteyiz. Dolayısıyla müdahale ettikleri iktidar alanında kendi rollerinin olmadığını bildikleri için söylemlerinde bir silahlı güç olmanın ötesinde siyasal parti yaklaşımıyla üslup benimsemişlerdir. Bu üslupta milli hâkimiyet vurgusu öne çıkmıştır. Ayrıca bu üslupta eyleme karşı oluşabilecek milli iradenin darbeye yönelik tepki koyma ihtimalinin yarattığı bir korku da söz konusudur. Bu nedenle darbecilerin halkı yanlarına çekme arzuları da söylemlerinde belirgin bir şekilde kendini göstermektedir.

2. Darbenin Başarısında Üniversite Siyaset Diyanet ve Halk Davranışının Rolü

2.1. Üniversitenin Rolü

Makalemizin giriş bölümünde belirttiğimiz gibi Türkiye’de gerçekleşen hiçbir darbe silahlı kuvvetlerin tek başına toplumun diğer dinamikleri ile ittifak etmeden gerçekleştirdiği bir eylem değildir. 27 Mayıs Darbesi’nde ordu öne çıkan bir güç olmasıyla beraber darbeye giden ve darbenin işleyişi ile ilgili süreçte üniversitelerin hem kurumsal olarak hem de mensupları olarak verdiği destek inkar edilemeyecek bir şekilde belgeleriyle takip edilebilmektedir.

27 Mayıs Darbesi’ne üniversitenin en somut desteği üniversite mensuplarının darbecilerle olan ve darbenin meşruiyet kazanmasında büyük rol oynayan ilişkileridir. İstanbul Üniversitesi Rektörü Ord.Prof. Sıddık Sami Onar, Prof. Naci Şensoy, Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Hüseyin Nail Kubalı, Prof. Ragıp Sarıca, Prof. Tarık Zafer Tunaya ve Doçent İsmet Giritli imzalı Anayasa Ön Projesi Hazırlama Komisyonunun Tesbit Ettiği Esaslar adlı bildiriye ifadeler darbeyi meşrulaştırmaya çalışan bir

üsluba sahiptir. Üniversite darbe ilişkisini bu bildiriye çözümleyerek tespitlerde bulunabileceğimiz düşünüyorum.

Bu bildiri, adeta darbecilere kurucu bir yetkinlik vermektedir. Bildiriye hazırlayan üniversite hocalarına göre darbe basit bir hükümet darbesi olmaktan öte bir şeydir. Devlet ve rejim meselesidir. Siyasi iktidar rejimin kurallarının dışına çıkmıştır. O halde devlet adına bu iktidara karşı şiddet kullanılmasında hiç beis yoktur. Devletin adına bu gücü en yetkin bir şekilde kullanacak güç de ordudur. Orduya bu yetkinlik verilirken üniversiteler, mahkemeler, basın ve siyaset unsurları da bu gücün gerçekleştirdiği eylemi meşrulaştırıcı güçler olarak görülmektedir. Rejimin kendi içinde yaşadığı çelişkileri ve bu çelişkilerin yarattığı çatışmayı, rejimin esasını oluşturan milli irade temelli şekillenen kurallarla çözmek yerine her çatışmada neredeyse yeni bir kurucu irade ile rejimi yeniden yapılandırma anlayışı benimsenmiştir. Her çatışma rejimi yeniden yapılandırma gerekçesi olarak değerlendirilmektedir. Bu eylemin Atatürkçülük ve inkılâbı koruma kaygısı ile yapıldığı öngörülmektedir. Aslında bu şekilde, en önemli tanımlayıcısı irade-i milliye olan Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen Türk inkılâbı da muğlâklaştırılmakta onu koruma adına gerçekleşen her eylem ondan uzaklaşmak gibi sonuç doğurmaktadır.

Yargının konusu olan her şey darbenin gerekçesi olmuştur. Üniversitelerin, sistemin kendilerine verdiği yetkinlik alanından ilerleyerek siyasi iktidarı rejimin kuralları içine çekme rolünü oynamak yerine darbeye giden yolda oluşan provokasyonların bir parçası olduklarını görmekteyiz. Üniversiteler, siyasal iktidarın rejim kuralları dışına çıkarak üniversite üzerine kurduğu baskıyı, aynı siyasal iktidarın yaptığı gibi rejim kuralları dışına çıkarak karşılık vermiştir. Milli iradeden sapkınlık gösteren siyasal iktidara karşı, üniversiteler, bir sapkın davranışla işbirliği yapmıştır. Hatta bu eylemi tahrik etmiştir. Ancak bir savaş sürecinde vazifeye çağırılması gereken bir kurum olan ordu siyasetin ve yargının yetkinlik alanı içine çekilmiştir.

Bildiride göze çarpan diğer önemli bir husus da yasamanın yetki alanı ile ilgilidir. Burada göze çarpan en önemli husus meclisin yasa yapması ile ilgili olanadır. Meclisin bu yetkisini kullanması neredeyse darbenin ana gerekçesi olarak görülmektedir. Ordu ve üniversitenin bu konuda daha yetkin olduğu kanaati öne çıkarılmaktadır. Yasamanın devletin kendi içindeki dengeleri göz ardı ettiği ve kendi yetki alanının dışına çıktığı ve anayasaya aykırı bir davranışta bulunduğu iddiasına

karşılık, ordunun yetki veya yetkisizlik alanı hiç konuşulmamaktadır. İktidar partisinin partizan uygulamalarının halk arasında yarattığı tefrikaya karşılık, darbenin aynı şeye neden olabileceği göz ardı edilmiştir.

Bildirinin en önemli yanı da darbeyi demokrasi ile ilintilendiren kısmıdır. Burada şunlar söylenmektedir:

Bu durum karşısında alınması gereken iki tedbir vardır:

Birincisi: Amme hizmetlerini, gerçekleşmesi istenilen ve milletçe özlenen demokratik icaplara şimdiden uygun olarak yürütülecek ve insan hak ve hürriyetlerini koruyarak, amme menfaatini gözetecek fiili ve geçici bir hükümet kurarak idareyi devam ettirmek.

İkincisi: Devletin ihlal edilmiş ve işleyemez bir hale gelmiş Anayasası yerine bir Hukuk Devletinin gerçekleşmesini sağlayacak, Devlet organlarını kuracak ve sosyal müesseselerin hak ve adalet prensiplerine demokrasi esaslarına dayanmasını temin edecek bir Anayasa hazırlamak, ayrıca milletin gerçek iradesinin izharına imkan verecek bir çoğunluk istibdadına mani olarak siyasi kuvvetin soysuzlaşmasını önleyecek esaslar dahilinde bir seçim kanunu meydana getirmek (BCA 030/01/18/86/4).

Üniversiteler, milli iradenin önemli bir parçası olan siyasi partilere ve onların iktidarlarına demokrasi ve inkılâplara zarar verdikleri gerekçesiyle gösterdikleri direnci orduya karşı gösterememişlerdir. Tam tersine sahip oldukları konuma uymayacak şekilde generallere itaat ve iltifat etmişlerdir. Hatta generallerin kendi kurumsal alanlarına müdahalelerine ses çıkarmamışlardır. Üniversitelerin generallere olan itaat ve iltifatının en iyi örneklerinden biri darbe döneminde Profesör olan Mehmet Kaplan'ın Cemal Gürsel'e yazmış olduğu iki mektuptur.

Mehmet Kaplan'ın 14 Haziran ve 22 Haziran 1960 tarihlerinde İngiltere'den darbeci General Cemal Gürsel'e yazdığı bu iki mektupta darbeyi meşrulaştıran şu ifadeler yer almaktadır:

Türkiye'de vukua gelen hadiseleri derin bir endişe ile takip ediyordum. Nihayet ordu müdahale mecburiyetinde kaldı. Bu hareketin başında sizin bulunmuş olmanız bana büyük bir emniyet verdi. Yaptığınız harekâta bütün Avrupa hayran kaldı. Sizi ve yiğitlerinizi Türk milleti unutmayacaktır. Var olunuz Paşam.

... Lutf ederseniz Türkiye'ye dönünce sizinle konuşmak istiyorum. Yirmi senedir. Anadolu'nun kaderi üzerinde

düşünen yazan bir Anadolu çocuğuyum ve siz benim gözümde Anadolu'nun özlediği insansınız. Size düşüncelerimi anlatamazsam hayatımın en büyük fırsatını kaçırmış olurum. Söyleyeceklerimin sizi ilgilendireceğini sanıyorum...

... Türkiye'yi yalnız ilim ve ahlak kurtarabilir. Eski Halk Partisi de Demokrat Parti de Anadolu'nun esas meselesini ve Garp medeniyetinin temellerini iyi anlayamamışlardı. İlim adamlarına ve ilme değer vermiyorlardı...

... Pek muhterem Generalim, sizin ve koç yiğitlerimizin yaptıkları iş büyük, tuttuğumuz yol doğrudur. Bütün kalbimle sizleri tebrik ederim saygılarımı sunarım. Türkiye'nin hal edeceği pek çok meseleleri var. Müsaade ederseniz bir memleket çocuğu ve bir ilim mensubu olarak size düşüncelerimi, Türkiye'ye dönünce serbestçe söyleyebilirim.

Milli Birlik Komitesinin bitarafılığı, dürüstlüğü, ilmi hayatta en hakiki mürşit olarak kabul etmesi beni hayran bıraktı. Diyebilirim ki hayatımda ilk defa ta ruhuma kadar işleyen tertemiz bir hava aldım...

... Türk ordusu bize çok uzaklarda adeta efsanelerde kalmış ulvi bir varlığın ölmediği, hala yaşadığını gösterdi. Bu gerçekten yeni bir doğuştu. Bu ruh Türkiye'yi felaketten kurtardı. İnanıyorum ki o artık Türkiye'nin temeli, kaynağı olsun. Halkın maziye bütün zilletleri hakikat ve faziletin ateşinde yansın ve Türk ruhu tertemiz ortaya çıksın. Milli Birik Komitesi'nin şimdîye kadar ki davranışı bende büyük ümit uyandırdı.

Gazetelerde sakıt iktidarın zilletlerinin tafsilatını okudukça onlardan öğrendim...

... Erzurum'a büyük idealizm ile gittim. Vatan gazetesi kıyametler kopararak beni Said-i Nursi veya Necip Fazıl ile bir tutuyordu. Ben bir ilim adamı idim. Fakat materyalist ve solcular nazarında en ilmi şekilde de olsa tarihten, dinden bahseden gericidir...

... Ben size gerçekten samimiyetle inanmasaydım, ne evvelkini ne de bunu yazardım. Sizin ve Milli Birlik Komiteniz'in Türkiye'ye yepyeni bir şekil ve ruh vereceğinize inanıyor ve sizi bütün kalbimle tebrik ediyor ve başarılar diliyorum (BCA, 30/01/21/123/11).

Bu iki mektup üslup olarak gerçekten itaat ve iltifatta aşırılığın önemli bir göstergesidir. Her iki mektupta da bir

üniversite hocasının hem darbeyi alkışlayan yönünü hem de akademinin ve siyasetin yetkinlik alanını orduya devredişini görmekteyiz. Mektupların en ilginç yanı da bu husustur. Üniversitelerin en büyük sorunlarından biri olan bu anlayış yüzünden üniversiteler Türkiye'nin yapılışında en az rol alan kurumlar olmuştur.

Mektuplardan ikincisi birincisine göre daha anlamlıdır. Aslında burada sadece üniversitelerin değil Türk aydınının zayıflığı sergilenmektedir. Kendi çevresinde entelektüel bir tartışma alanı yaratamayan aydınlar birbirleriyle tartışarak düşünce üretmek, kendi irade alanını muhafaza altına almak yerine bu alanı başka güçlerin müdahalesine açmış hatta onların bu alana müdahale etmesini arzulamıştır. Böylece hem siyaset kurumu hem de ordu Üniversiteler üzerinde egemen olmuşlardır. Bu nedenle üniversiteler, siyasal ve silahlı güçlerin rejim bakımından yaratacakları sorunları çözme konusunda oynamaları gereken rolü oynayamamışlardır.

2.2. Siyaset Diyanet ve Halk Davranışının Rolü

Buraya kadar üniversitenin darbe ile olan ilişkisini ve hâkimiyet-i milliye açısından yarattığı olumsuz etkileri anlattık. Aslında Türkiye'deki darbelerin başarısında ona karşı çıkması gereken güçlerin tam tersine onunla işbirliğine girmesi ve bu işbirliğinden fayda umması ile ilgilidir. Bu nedenle darbeciler eylemlerini başarıya ulaştırma yönünde çok kolay yandaş bulabilmiş ve ittifaklar oluşturmuşlardır. Yukarıda anlattığımız üniversiteler dışında bu müttefiklerin diğerleri de siyaset kurumları, diyanet ve halktır.

27 Mayıs Askeri Darbesi'nde müdahale sadece DP iktidarına yönelik değil aynı zamanda siyaset kurumuna ve meclise yöneliktir. Ancak dönemin siyasal aktörleribu müdahaleyi bu şekilde değerlendirmeyerek DP'ye yönelik bir eylem olarak değerlendirmişlerdir. Siyasi güçler, darbenin karşısına aldığı siyasal anlayışa göre darbeye ilgili duruşunu şekillendirmiştir. Dolayısıyla 27 Mayıs Darbesi'nin DP iktidarına yönelik bir girişim olduğu öngörüldüğü için CHP, darbe ile silahlı güçlerin siyasette yetkinlik kazanabileceği ihtimalinin siyasette yaratacağı olumsuz etkilerini ve ilerleyen zamanlarda siyasette yetkinleşen silahlı gücün silahı o gün işbirliği içinde olduğu güçlere yöneltebileceğini düşünmeden darbeye destek vermiştir. Bu destek, halkta darbeyi CHP'nin yaptırdığı veya darbenin CHP'yi tekrar iktidara getirme girişimi olduğu algısını yaratmıştır. Mesela Balıkesir'in Söp

köyünden Orgeneral Cemal Gürsel'e yazılan mektupta bu açıkça dile getirilmektedir. Bu mektupta ülkenin içine düştüğü buhrandan sadece DP'nin sorumlu tutulması eleştirilmektedir. Hatta bu işbirliği, önceki Atatürk-İnönü ilişkileri ile ilişkilendirilmektedir. İnönü'nün devlet ve halk nezdinde kaybettiği siyasal itibarı ve iktidarı meşru yollardan tekrar elde edemeyeceğinden darbenin yapıldığı öngörülmektedir ve CHP (İnönü) ordu ilişkisi ile ilgili olarak şu sorular sorulmaktadır:

1. Ulu önderimiz Atatürk ölmeden evvel sayın İnönü'yü Başbakanlıktan çıkarıp sabık Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ı Başbakan yapmasının sebepleri?

2. Ulu önder Atatürk ölürken veyahut ölmeden evvel İnönü'yü neden yanına kabul etmedi?

3. Atatürk öldükten sonra Fevzi Çakmak'ın TBMM'ye baskısıyla Cumhurbaşkanlığına getirilen İnönü, birkaç sene sonra Fevzi Çakmak'ı neden Genel Kurmay Başkanlığından çıkardı?

4. Sayın İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olduğu zaman bütün paralardan, pullardan Atatürk'ün resimlerini kaldırtıp kendi resimlerini koydurttu. Bunlar Atatürk'e karşı bir saygısızlık olup olmadığı?

5. Siyasi mücadele (için) yeni partiler teşekkül edildikten sonra İsmet İnönü Türk milleti huzurunda neden kıymetini düşürdü ve 1946 seçimlerinde iktidarı apaçık olarak kaybettiği halde 1950 Mayısına kadar sahte iktidarın Cumhurbaşkanı olduğunu sizin de bildiğinizi zannederim buna ne dersiniz?

6. İktidardan düştüğünden sonra sayın İsmet İnönü'nün işi muhalefette kalması tabii iken hiç durmadan masum Türk milletini her an için seçime davet ve iktidara en ağır tazyiklerde bulunuyordu, bunu siz de tabii biliyordunuz ve ancak on sene sonra sayın İsmet İnönü sizi de ikna ederek Demokrat parti iktidarını en ağır şekilde yere serdirdi. Türk milleti siyasi hayatın ne olduğunu henüz öğrendiği şu sıralarda Türk ordusuyla ağır bir darbe yapılarak, ekseri köylü, kentli ve şehirli orta tabaka halk bu durumu hiç benimsemedikleri ve ileride daha vahim hadiselerin de doğacağı kanaati var (BCA, 030/01/21/123/14).

Mektuptaki bu ifadeleri buraya koymamızın sebebi darbenin halk algısındaki yarattığı etkiyi göstermesidir. 6. maddede darbeyi İnönü'nün yaptırdığı ve ordunun bu eylemde etken taraf olmadığı suiistimal edilen edilgen taraf olduğu vurgusu öne çıkmıştır.

Halktaki var olan bu algı temelsiz değildir. CHP gerçekten 27 Mayıs Darbesi'ni eylem ortaya çıktığı andan itibaren desteklememiştir. Darbenin organizasyonunda kurumsal manada etkili olduğuna dair ipuçları görülmektedir. Bu ilişki ile ilgili olarak İsmet Paşa'ya Cemal Yaşar tarafından 9 Ocak 1963 tarihinde yazılmış olan mektupta yer alan ifadeler sanki bu durumun itirafı gibidir. Mektupta CHP adına ülkenin 27 Mayıs Darbesi'ne nasıl sürüklendiği anlatılmaktadır. Buna göre;

1. Ankara'da çoğu üniversite öğrencisi gençler, askeri birliklere yerleştirilmiş *Demir Grubu* adlı bir yapı oluşturulmuş, bu gruba bağlı unsurlar Kızılay'daki olaylarda Harbiye'nin yer almasında, darbe günü Polis Enstitüsü ile Koleji'nin ve Emniyet silah depolarının ve polis birliklerinin silahtan tecrit ve enterne edilmesinde vazife almışlardır. Darbe öncesinde Ankara'da zaman zaman yapılan halk yığınaklarına karşı alınan tedbirlerde etkili rol alan ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi'nin ve liderinin korumasında olan grup, darbenin her safhasında görev almış, iktidar mensuplarının kısa zamanda toplanıp harbiye karargâhına tesliminden, Adnan Güvercinlik Hava Alanı'nda darbe adına teslim alınmasına kadar hizmet ve gayret göstermişlerdir.

2. Bu gruptan CHP Kurucu Meclis Üyesi Avukat Enver Kırker, Kayseri Kurucu Meclis Üyesi ve milletvekili Mehmet Göger başka bazı partililer ve Milletvekilleri haberdardır.

3. Bu grubun gerçekleştirdiği polisi etkisizleştirme girişimi Emniyet Umum Müdürlüğü Polis Enstitüsü ve Koleji Müdürlüğü'nün gruba bağlı unsurlara yazdığı 30 Mayıs 1960 tarih ve 2220 sayılı yazıda kayıtlıdır ve bu harekete Enstitü Müdür Muavini Hakkı Kütük de destek vermiştir.

4. İstanbul'da çıkan *Pazar* dergisinin 5 Haziran 1960 tarihli 193. sayısının 10. sayfasında Menderes'in Ankara'da Güvercinlik Alanında teslim alınışında Cemal Yaşar'ın orada olduğu resmedilmektedir.

5. Mektubu yazan kişi olan *Demir Grubun'nun* kurucusu ve lideri olan Cemal Yaşar, darbe sürecinde sürekli görülmektedir. 15 Temmuz 1960 tarihinde darbe hatıralarının anılması ve değerlendirilmesi için Tıp Fakültesi'nde yapılan törende bir kısım *Demir Grup* üyesi ile toplantıya katılan Yaşar, Fakülte Dekanına cop, sis mermisi ve İnönü'nün büstünü hediye etmiş, bu olay 16 Temmuz 1960 tarihli *Ulus* gazetesinde haber olarak çıkmıştır.

6. Cemal Gürsel bu gruptan haberdardır.

7. Grubun ve liderinin adı Kızılay direnişleri ve yapılan yığınakla ilgili hususlarla ilgili olarak Yassıda mahkeme kayıtlarında yer almıştır (BCA, 030 /01/7/ 451/7).

Bu mektuptaki bilgilere henüz mektubu yazan ile ilgili bilgiye ulaşılamadığı ve parti ile olan ilişkisi tam olarak tespit edilemediği için şüpheyle yaklaşmakta fayda vardır. Buna rağmen mektuptaki bilgilerin doğru olma ihtimalinden yola çıkarak bu bilgiler ışığında diyebiliriz ki CHP darbenin kurgulayıcılardan biridir. Bu da; Atatürk'ün orduyu siyasetten uzak tutma görüşünün terk edildiğini göstermektedir. Böylece CHP'li yöneticilerin siyaset alanında açtıkları bu gedik Türk siyasal geleneğinde darbeleri meşrulaştıran bir durum ortaya çıkarmıştır. Ordu siyasal yetkinlik bakımından millî iradenin önüne geçmiş, siyasal bir rolü olan güç haline gelmiştir.

Tabii CHP'nin 27 Mayıs Darbesi'ni bir değer olarak kabul etmesi hususundaki belgeler bu mektupla sınırlı değildir. İsmet İnönü'nün Başbakan olarak verdiği demeç (BCA, 30/01/16/86/10), Artvin Senatörü'nün kendini 27 Mayısçı olarak tanımlayan telgrafi (BCA, 030 01 50 304 6) gibi birçok belge bulunmaktadır. CHP'nin 27 Mayıs Darbesi ile ilişki içinde olduğunu en azından onun etkisinin devam etmesi ve korunması yönünde kendisine vazife edindiğini göstermesi bakımından önemli belgelerden biri de Parti Grup Başkan Vekilleri Turan Feyzioğlu ve Nihat Erim tarafından CHP Meclis Grubu adına 27 Mayıs 1960 Devrimine yönelik tecavüzler karşısında Bakanlar Kurulu'nun kanuni yetkilerini kullanmadığı ile ilgili olarak 05.03.1963 tarihinde verdiği gensorudur. Mesela bu gensoru metnindeki;

Bundan başka, siyasi partiler Kanununun şu anda yürürlükte bulunan hükümleri de 27 Mayıs 1960 devriminin meşruluğunu inkar eden partiler ve partililer hakkında hukuki tedbirleri ve bu arada, kapatma müeyyidesini öngörmüştür. Anayasamızda ve kanunlarımızda yer alan bu hükümlere rağmen, Demirel Hükümeti'nin iktidara gelişinden bu yana, bizzat iktidar partisi mensuplarının ve gazetelerinin 27 Mayıs 1960 devriminin meşruluğunu inkara yeltenen filleri devam (BCA, 030/01/53/321/5)

ifadeleri CHP nin darbeyi meşru bir eylem olarak kabul ettiğini ortaya koymaktadır.

Darbeyi meşrulaştırma konusunda kendine görev edinen en ilginç kurum Diyanet'tir. Konuyla ilgili olarak Diyanet İşleri Başkanlığının Anamur Müftülüğüne 28 Temmuz 1960 ve 28 Eylül 1960 tarihlerinde göndermiş olduğu iki yazı son derece ilginçtir. Bu

yazılardaki; “27 Mayıs İnkılabının taşıdığı büyük mananın, halka ve köylüye kafi derecede ve açık bir ifade ile, vaizlerimizin va’azlarında, hatiplerimizin hutbelerinde de ayet ve hadislere istinaden anlatılması Müftülüklere gönderilen 4.6.1960, 16.6.1960, 28.7.1960 tarihili tamimlerimizde istenilmiştir” ifadeleriyle Müftü’yeva’az ve hutbelerde neredeyse darbeye dinsel bir muhteviyat kazandırılması emrediliyor (BCA, 051/133/4/33/29). Bundan da darbecilerin meşruiyet korkusu yaşadıklarını bu konuda halkı ikna etme konusunda bütün argümanları kullandıklarını söyleyebiliriz.

Son olarak milli iradenin silahlı güçler karşısında zayıflamasının en önemli sebeplerinden biri olarak milli hâkimiyet anlayışının halkta bir şura dönüşmediği ile ilgili hususu değerlendireceğiz. 27 Mayıs Darbesi sürecinde halkın bir kısmı darbeye karşı sessiz ve tepkisiz kalarak bir kısmı da ya parti bağına bağlılığı ile ya da korku veya ikbal beklentisiyle darbeye yandaş olmuşlardır. Bu konuda darbenin lideri Cemal Gürsel’e yazılan telgrafların içerikleri önemli bir veridir. Bu telgraflar doktor, aşçı, kasap, mahkûm, gazeteci, öğrenci, öğretmen, tüccar gibi çok farklı sosyal gruplar tarafından yazılmıştır. Telgraflarda yazılanlar içerik olarak değerlendirildiğinde içerdiği

“Büyük Türk milletinin bu gününde yüksek şahsınızda kahraman Türk ordusuna selamlar hürmetle ellerinizden öperim”, “Türk milletinin selameti için yapmış olduklarınız için candan tebrik eder Türk ordusuna sağlıklar dileriz”. “Atatürk inkılaplarını kurtaracak modern demokrasimizin gelişmesi gayesiyle giriştiğiniz mücadelede bütün öğretmen arkadaşlarla güvenle izinizdeyiz”, “Kötü niyetli politikacıların zulmünden biz Türk milletini kurtardığınız için sizi ve Türk ordusunu tebrik eder sonsuz şükranlarımızı arz ederiz yaşasın Türk ordusu”, “Vatan ve millet uğruna girmiş olduğunuz mücadeleden dolayı şerefli Türk ordusunun komutanlarını candan tebrik ederiz”, “Başarılan milli inkılabı tebrik eder ellerinizden öperim”, “Gazanız mutlu zaferiniz kutlu olsun izinizdeyiz”, “Zulüm devrinin zindanlara çürütmek için attığı Türk basın mensupları arkadaşlarımızı hürriyete kavuşturmanın sonsuz sevinci içindeyiz. Ordumuza güveniyoruz”. “Başarmış olduğunuz kurtuluş hareketi münasebetiyle şahsınızı ve yüce orduyu tebrik ederim”, “Tarih şaha kalkıyor tarih deviriyor tarih sizi alkışlıyor” (BCA, 030/01/21/123/9).

şeklindeki ifadelerden halk algısında orduya siyasette bir rol verildiğini görmekteyiz. Bu rol verişin arkasındaki sebep korkudan ziyade halkın orduyla olan güçlü güven bağıdır. Bu bağ, vatan

savunması gibi hususlarda önemli bir özellik olarak değerlendirilebilir ki öyledir. Ancak söz konusu milli iradeye dayalı bir sistem kurma olduğunda, bu bağ önemli bir soruna dönüşmüş ve milli hâkimiyet anlayışının halkta şuura dönüşmesinde engel teşkil etmiştir. Bu nedenle de halk milli hâkimiyete yönelik müdahalelerde tepkisiz kalmış veyahut milli hâkimiyeti güçlü kılabacak katkıyı verememiş bu konuda iradesini güçlü bir şekilde kullanamamıştır.

Sonuç

Darbe ve ordunun siyasete karışması ile ilgili olarak ortaya çıkan silahlı bir gücün siyaset üzerinde baskı oluşturması durumu, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ile birlikte ortaya çıkmış bir rejim sorunu değildir. Aslında silahlı güçlerin siyasete etkisini Osmanlı Devleti ve daha önceki Türk devletleri tarihinde çok fazla görmekteyiz. Dolayısıyla silahlı güce dayanarak siyaset yapmak veya siyasete etki etmek, Türkiye'de geleneksel siyaset anlayışının bir yansımasıdır. Bu geleneksel yansıma Türk toplumunun demokrasiye geçişini zorlaştıran en önemli nedenlerden biri olmuştur. Yüzyıllar içinde var olagelen bu siyaset yapma şekli toplumda darbeyi kabullenmeyi meydana getirmiş ve bu istikamette bir siyasal kültür oluşmuştur. Bu kültür, darbelere karşı toplumsal kayıtsızlığı ve tepkisizliği doğurmuştur. Hatta darbeyi meşrulaştırıcı bir zemin hazırlamıştır diyebiliriz. Öyle ki toplum dinamiklerini oluşturan üniversite, siyasal, dinsel ve diğer sosyal çevreler şiddetle iktidarı ele geçirmiş güce karşı meşru iktidarın yanında durmak yerine yeni iktidarı meşrulaştırma yoluna girmiştir. Daha ötesi meşru iktidarla yaşadığı sorunları rejimin meşru ve hukuksal zemininde çözmek yerine orduyu tahrik ederek iktidar mücadelesi vermek gibi bir yöntem benimsemişlerdir. Geçmişte bu rolü oynayan medreseler ve diğer güçlerin yerine İttihat ve Terakki darbesiyle birlikte bu tahrik edicilik ve meşrulaştırıcılık rolünü üniversiteler, diyanet, siyasi partiler gibi modern kurumlar almışlardır. Dünün meşrulaştırıcı ideolojik argümanı *din elden gidiyor* sloganıyla ifadesini bulan *yeni* karşıtlığı iken Cumhuriyet dönemi darbelerinin ideolojik meşrulaştırıcı argümanı *irtica geliyor* sloganıyla ifadesini bulan *eski* karşıtlığı olmuştur.

Kaynakça

- BCA, 030 /16/ 86 /4
- BCA, 030/ 01/ 1 /10 /2
- BCA, 030/01/18/86/4
- BCA, 30 /01/ 21 /123 /11
- BCA, 030 /01 /21 /123 /14
- BCA, 030 /01 /71/ 451/ 7

BCA, 30 /01/ 16 /86 /10
BCA, 030 /01/ 50/ 304 /6
BCA, 030 /01 /53/ 321 /5
BCA, 051 /133/ 4 /33/ 29
BCA, 030 /01 /21 /123 /9

EKLER

EK 1: Diyanet İşleri Başkanının Anamur Müftülüğüne Gönderdiği Yazı

NEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

T.C.
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Yazış ve Evrak Müdürlüğü

20478

Anamur
.....Müftülüğüne

28/9/960

175

27 Mayıs İnkılabının taşıdığı büyük mânanın, halka ve köylüye
âfi derecede ve açık bir ifade ile, vaizlerimizin va'zlarında, hatiple-
rimizin hutbelerinde âyet ve hadîslere istinaden anlatılmakta, Müftülükle-
re gönderilen 4/6/1960, 16/6/1960, 28/7/1960 tarih ve 11467,11942; 15811
sayılı tamimlerimizle istenilmişti.

Mezkûr tamimler gereğinin yerine getirilmesinin dikkat ve has-
sasiyetle takibinden ; kendi bölgelerinde ve Müftülük camiası içinde İn-
kılâbın ruh ve mânasına aykırı mahiyetteki davranışlardan Müftülerin de
sorumlu bulunduklarını hatırlatır,

a) Yukarıda bahsedilen tamimler üzerine ne gibi bir faaliyette
bulunulup ne netice alındığının , vâiz ve hatiplerin bu mevzudaki faali-
yetlerinin (faaliyetin mahiyeti ve kimler tarafından ne yapıldığını isim
zikredilerek belirten) bir raporla bildirilmesini ,

b) Bundan sonra bu hususta yapılacak işler için hazırlanacak
programın, en geç 20/10/1960 tarihinde Başkanlıkta bulunmak üzere gönde-
rilmesini ve keyfiyetin ilgililere de duyurulmasını ehemmiyetle rica
ederim.

A. ...

Diyanet İşleri Başkanı Y.
E. ...

40
12-10-960

-3-

051	V331			4	33	29
-----	------	--	--	---	----	----

EK 2: Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Orgeneral Cemal Gürsel'e Yazdığı Mektuplar

MTT
K

Prof. Dr. Mehmet Kaplan
35, Collingham Road
SW 6 London
14 Haziran 1960

Pek Muhterem Generalim,

Bundan dört-beş ay önce, İngiltere'ye temsilimizde bulunmam sendiği kâğıtla Atatürk Üniversitesi Rektarı vekili olarak bendemi de davet etmişlerdi. Orada sizi tanımak ve konuşmak fırsatına mâil olmuştum. Üniversite ve gençlik hakkında sualler sormuş, pek dikkate geçen mütalâaları send etmiş idim. Sahâyet ve görüşlerinize hayran kalmış idim. Bilkhusus "ilim" ve "din" e vermiş olmanızın ölçer benim görüşlerime de çok uygundur. Ötedenberi Türkiye'min ^{Kurtuluşunun} bu işi' mühim müesseseleri muvazene bir şekilde gelişmesi ile mümkün olduğuna inanıyor, gaye ve kompromisizimle bu tezi müdafâ ediyordum. İngiltere'de bir üniversite açılınca Türkiye'nin öğretiliği yeni medeniyet sentezinin talimatlıken eteklerinde doğrusunu imkânla oraya

030	01			21	123	11
-----	----	--	--	----	-----	----

7

3

haha pek çok şey vardı. yine de vardı. Fakat insanın talimatının altında çalıştığına biliyor ve size fazla meşgul etmek istemiyordum. Karşı Karşıya gelmeden fikirlerimizin nasıl karşılanacağına bilmediğimden söyleyebileceklerimi sanmaya kalkıyordum. Lutf edersemiz Türkiye'ye ölümümse sizinle konuşmak istiyordum. Yüzümü nemedi Anadolu'mun kaderi üzerinde düşünmem. Yalnız bir Anadolu çalışıyorum ve siz benim gözümde Anadolu'mun özlediği insansınız. Size düşüncelerimi anlata. mozsam hayatımın en büyük fırsatına kaşormuş olurum. Söyleyebileceklerimin size ilgilendireceğini sanıyordum.

Gençliğe hitabemiz son derece hoşuma gitti: ilim! Türkiye'yi yalnız ilim ve ahlak kurtarabilir. Eski Halk Partisi de Demokrat Parti de Anadolu'mun esas meselelerini ve gözün medeniyetinin temellerini iyi anlamamışlardı. İlim okunmaması ve ilma değer vermiyarlardı. Sizin iş başına geçince üniversite

030	01			21	123	11
-----	----	--	--	----	-----	----

9

Profesörlerine boş vermemiş, çok manalı bir hareketi. Bence bir siyaset ve devlet adama hakikati gösterecek yol, biri halk ile, ikincisi ilim adamları ile diyaloga temas etmektir. Halkın istediği ve meselelerini ilim adamları teşvik edecek, hal yollarını bulacak, devlet adamları omak tatbik edecektir.

Pek mühterem generalim, sizin ve koğ yigitlerimizin yaptıkları iş büyük, tuttuğunuz yol doğrudur. Bütün kalbimle sizleri tebrik eder, derin saygılarıma sunarım. Türkiye'min hal edeceği pek çok meseleleri vatan Mücadele ederkeniz, bir memleket çocukları ve bir ilim mensubu olarak size düşüncelerimi, Türkiye'ye düşünce serbestce söyleyebilirim.

Prof. Dr. M. Koçlar

030	01			21	123.111
-----	----	--	--	----	---------

10

muft
K

A/T
Prof. Dr. Mehmed Kaplan
35, Colllingham Road
S W 5 London
22 Haziran 1960

Pak Muhterem Yenermakim,

Fikir hürriyetine nazır ve müdumatahoca
fahaiyatimiseden cesaret alarak geçen hafta size bir
mektup yolluyordum. O zaman Türk gazeteleri henüz
elime geçmemişti. Son günlerde vaktidelen, okudum
ve üzerimde uzun uzun düşündüm.

İmtihanelerim şu oldu:

Milli Birlik Komitesinin bitirirliğe,
dünütüğü, ilmi hayatta en hakiki müreğit,
olmak kabul etmedi beni hayran bıraktı.
Diyebilirim ki, hayattında ilk defa ta ruhumun
kadın ipleyen tertemiz bir hava aldım.

Biz ötedenberi, ta çocuk bizanımızdan beri,
şüpheler, tereddütler, bozuklar. Konkular ve
yakınları zehirlemiş idik. Bedbinlik. Hayatta
faziletin artık yeri kalmadığına inancımızla
merdayse. "Ehven-i fer" diye fere müdumatahoca
ediyorlardık. Nerede bir paralı gömme işek
ona karmış, aldunmuş ve karkolmuştu.

Türk anımsa bize çok uzaktı, çok,
âdeti a şaramlarda kalmış ulvî, ulvî bir

030	01			21	123	11
-----	----	--	--	----	-----	----

2

zorluklar olmadığını, hâki yapıldığını gösterdi. Bu, gerçekten semi bir doğuştu. Bu nekt Türkiye'yi fevkalâhen kurtarıcı. Zorunum ki, o artık Türkiye'nin temeli, kaymağı olsun. Çünkü mozaik bir bütün gibiler hakikat ve faaliyetimiz atesinde yansın ve Türk zihni tertemiz ortaya çıksın. Milli Birlik Komitemizin şimdiye kadar ki davranışları bende bu ümidi uyandırdı.

Çağataylarda devlet iktidarının neşetlerinin tafsilatına okudukça emperyalara öğrendim. Millet, halka kendi partilerine memnun olmaları dahi olsun bu kadar akıllı olacaklarına inanmıyorum. Halkın ombra iktidarda tutulmasını en mühim sebebi, eksi Halk Partisinin dayanaklarını unuttuğundan idi. Onun tekrarı iş yapma gelmesinden korkuyordu. Güvenmeçisi başka bir kuvvet de yoktu. D. P. ye rey veren büyük ekseriyetimiz psikolojilerini anlamak lazım, şimdi ombra, iş yüzünü yakından bildiklerini bu sahte insanlardan nefret ediyorlar. Fakat böyle sanıyorum ki, Halk Partisine yine tam güvenleri yoktur. Emisio işindedirler.

Bu milletin mânevî temellerini yitirerek onun yerine materyalist bir hayat görüşünü getiren o Halk Partisi değil mi idi? İsmail Yarıcı

030	01			21	123	11
-----	----	--	--	----	-----	----

2

5

iyahı yapabilecek olurdu D.P. Kurulmuş da onları
 onlardan da çıkmıştı. Kendi herşeylere örne-
 kes etmek için, bol keseden "devr-i öâbık ya-
 ratmıyolar" diye övmişler, milletin ağzını bir
 parmak bal çabarak keyiflerine bakmışlar.
 Millet hiç olmayacak okunma, imanıca dokunmıyın-
 ya diyorlar. D.P. iktidarda kalma için örne,
 hatta ölkedeki cevaz verdi. İşlerinden bir kısım
 müsterhak. D.P. zımdandırlar, yemeden, içmeden ve
 keyiftenmeden başka bir şey imanıyolarlar.
 Halbuki Türk halkı sanımı dindolarda. Şimdi
 halkın din konusunda bir endişe talpedişime
 sarılmıyorm. Ya Halk Partisi iktidarda gelince imkanı
 gıyacağım diye yine milletin mukaddesatına
 el atarsa 2.

Papam, hiçbir partiye mensub değilim,
 hiç düşünen bir insanım. Açıkca itiraz edeyim ki,
 bundan ben de endişe ediyorum. Din ihtismarata-
 rından her Türk aydını gibi ben de mağret ediyör
 ve korkuyorum. Maalref dini bütün bir
 insan da değilim. Bizim mesil öski Halk
 Partisinin makterlerinde yakıştı. Bir kısmımız
 din düşmanı, materyalist, bir kısmımız müdaci
 olıtır. Ben kendimi edebiyat ve kültürel
 zor kurtarabilirim. Övünme meslemi yetim.

030	01			21	123	11
-----	----	--	--	----	-----	----

3

gökten tomandan, sosyoloji, psikoloji okuduktan sonra, mäsnavi kıymetlerin mâna ve değerini anladım. Kendi teokriklerim de bana gösterdi ki, ~~çok~~ maenfi bir çok tesiri olmakta beraber, dinin Türk halkının ahlak ve fahriyatının temelidir. Onun yerine çok yüce bir kültür koymadıkça, onu terk etmek tehlikelidir. Dinin mahzurlu taraflara itilerek giderilebilir. Avrupa, her şey gibi dini de çok güzel itelemiş. Biz onu ihtimal etmeyi marifet saymıyoruz.

Bu kanaate varduktan sonra, Kur'anı okuyunca müzimizim mânasına aroptermaya başladım. İlmi rehber ekindim. Kendime göre bazı noticeleere vardım. Bunları yazdım. Fakat Türk aydınları arasında sayıca bir hayli olan materyalistler ve solcular beni "müteciblik" ile damgasıyla kaktılar. Yazdıkları okumaktan insafsızca hicum oldılar.

Erzurum'a büyük bir idealizm ile gittim. Vaktin gıyaseti Kıymetler Koşarak. Beni Said-i Nursi veya Necip Fazıl ile bir tutuyorlardı. Ben bir ilim odasına idim. Fakat materyalist ve solcular muharırında en ilmi perikde de olsa tarikatın, dinin bahsedilen "geri" deri

030	01			21	123	11
-----	----	--	--	----	-----	----

u

5

Bunlar hüriyete yolmuş kendilerini için mücadele sarıya. Türk ordusunun karakterini kendilerine mal etmek isteyenler « irliçöem bapına ezelim, di ve yine feryatla baplıyoruz. Behcet Kemel, gençlere beni kış etmelerini tavsiye edecek kadar ileri gitti. Şimdi onlar yanında bir sevinç içinde. Ordunun asaleti, adaleti, ihne saygısı, peşileri terakkiyi beni çok sevindirenlerle beraber, itinaf ederim ki, içimdeki endişe var. Materyalist ve Komünistlerden korkuyorum. İhtilal karşı tedbirler alınmasa tamamiyle yerindedir. Fakat ikinci Cumhuriyet'in hayat felsefesi ne olacaktır? Türk ordusunun temeli olan adil Mehmedîğin ruhu, ahlakı zedelemesek midir?

Bence Türkiye'nin en mühim meselelerinden biri olan meseledir. Onu bir peşil, bir meşur vermek bizim. Onu istismardan oluşturan kadar tahsinden de korumak, onu ilim, felsefe ve sanatla işlemek bizimdir. Maaşlaof barmı hakkıyla yapacak aydın bir zümre yoktur. İhtilal doğuran önniplerden biri, dim müesseselerinin bapı bapı bırakılmasıdır. Memleketin her tarafında yayılması olan cahil imamların halko dim diyo ne bapı peşileri ayıladıklarına bilmiyoruz.

030	01			21	123	111
-----	----	--	--	----	-----	-----

5

6

Sigo Eğitimi' de halka verdiğim konferanslardan başkasına takdim ediyorum. Mutlaka saatimizde onları okumak lutfunda bulursanız memnun kalırım. Bana bu fikirlerimden dolayı « müteci » sayanlara bilmen hak verecek misiniz?

Eğer size gerçekten tam bir sorumluluk ile inanmışsam, ne evetki ne de bu mektubu yazsam. Sizin ve Milli Birlik Komitemizin Türkiye'ye getireceği bir geliş ve nekt vereceğimize inanıyor ve sizi bütün kalbimle tebrik ediyorum ve başarılar diliyorum Polpa. Derin hürmetlerimle.

M. Koçlar

030	01			21	125	11
-----	----	--	--	----	-----	----

6